

Јелена ФИЛИПОВИЋ*

ЈЕЗИК, СТАНДАРДИЗАЦИЈА, СТАНДАРДНОЈЕЗИЧКА КУЛТУРА И ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ

Апстракт: У раду се анализирају различите парадигме језичке политике и планирања које су формирале идеологије стандарднојезичких култура на европском тлу у периоду модерности и актуелизује се потреба за одређивањем новог поимања језичке политике и планирања, базиране на језичком лидерству, а не на менаџменту језика.

Кључне речи: језичка политика и планирање, стандардизација, стандарднојезичка култура, менаџмент језика, језичко лидерство, српски језик

1. УВОД

Језичка политика и планирање је културна, друштвена, политичка и, од друге половине 20. века, лингвистичка активност која вероватно датира од самих зачетака друштвене организације и од првих покушаја интерјезичке и интеркултурне комуникације међу представницима различитих друштвених, културних, етничких, религијских и других група. У основним приручницима из социолингвистике и примењене лингвистике најчешће се дефинише као организована, циљана и дугорочна активност институција државе у области:

а. одабира лингвистичког кода који преузима статус званичног језика у датом политичком ентитету/држави (**статусна** политика и планирање);

---

* Прод. др Јелена Филиповић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

б. лингвистичких форми и лексике одабраног званичног језика (*корпусна* политика и планирање) и

в. одабира језика који ће се користити као језици образовања, односно као додатни/страни/други језици у датом образовном систему (*образовна* језичка политика).

Дакле, језичка политика и планирање овако схваћена јесте интервенционистичка, институционализована и политички условљена делатност која је увек у директној корелацији са позицијама друштвене и политичке моћи и зависи од појединаца и група који су хијерархијски високо позиционирани у друштвено-политичким (и академским) системима у којима делују.

Међутим, као што ћу покушати да представим на овим страницама, горенаведена дефиниција је непотпуна, јер се језичка политика и планирање може обављати и изван институција државе, у оквиру различитих истраживачких, научних парадигми, али и у контексту друштвеног ангажмана заинтересованих делатних заједница.

Другим речима, у овом тексту, језичку политику и планирање покушаћу да представим као интердисциплинарну и трансдисциплинарну истраживачку активност која се не може јасно и прецизно сагледати без увида у социополитички, научни и културни контекст у коме се остварује (Филиповић 2009, Филиповић 2015). Дати контекст директно или индиректно, експлицитно или имплицитно, делује на планиране и постигнуте циљеве дате језичке политике. У савременој критичкој социолингвистици и критичкој друштвеној теорији, језичка политика и планирање укључује анализу различитих аспеката језичке употребе и језичких функција у приватном, јавном, образовном и професионалном домену у датој говорној/друштвеној заједници, и увек је у спрези са социополитичким, друштвено-историјским, епистемолошким и стратешким ставовима језичких планера (било да је ријеч о појединцима, заинтересованим групама или институцијама) (Ricento 2000; 2006; Филиповић et al. 2007; Филиповић 2007 а; 2007 б; Филиповић 2009).

Важно је и јасно одредити значење термина политика у овом контексту. Реч „политика” (енгл. *policy*, не *politics*), која представља саставни део појма језичке политике и планирања, а која је директно преузета из енглеског језика (енгл. *language policy and planning*), заправо подразумева две речи и два значења контрастирана у енглеском језику. Политика (енгл. *politics*) представља друштвено-политичку активност зависну од институционализоване моћи која

укључује друштвене норме, право приступа инструментима одлучивања, хијерархију, легитимитет, али и бирографију, технократију и сл. (Schneider & Ingram 1993). Политика (енгл. *policy*) односи се на друштвене конструкције које се као когнитивне шеме преносе грађанству и утичу на њихове ставове, идеологије и свест о учешћу у процесу одлучивања. *Policy sends messages about what government is supposed to do, which citizens are deserving (and which not), and what kinds of attitudes and participatory patterns are appropriate in a democratic society* (Schneider & Ingram, 1993: 334). Дакле, у оба случаја, оно што се на српски језик преводи као „политика” подразумева виши или мањи степен утицаја „одозго-на-доле” (енгл. *top-down*), односно принципе, механизме и процесе кроз које се идеје, ставови, веровања и, коначно, идеологије о томе шта је језик и како он треба да се користи у једној говорној, језичкој или политичкој заједници формирају, перпетуирају и/или мењају. У савременој историји (овде мислим на период од формирања држава-нација и евроцентричног модела језичке стандардизације, који најчешће повезујемо са европском модерношћу од француске револуције наовамо; в. Филиповић 2015. за детаљнији приказ), језичком политиком и планирањем се по правилу баве квалификовани појединци наименовани од стране државних институција (или у оквиру за то специјално успостављених тела академске или неке друге оријентације, као што су одбори за стандардизацију, филолошке катедре, експертске групе и сл.). Као и у било којој сфери људске делатности, ни у овом домену одлуке институционализованих језичких планера *никада* нису измештене из друштвено-политичког, образовног и културног контекста у коме се доносе. Наравно, из тога јасно произилази да тај контекст директно или индиректно, експлицитно или имплицитно, делује на планиране и постигнуте циљеве дате језичке политике. Дакле, исходи (планирани/очекивани и/или непланирани, али реализовани) ЈПП-а у различитим деловима света, увек су у корелацији са социополитичким, епистемолошким (образовно-научним) и стратешким ставовима језичких планера, без обзира на чињеницу да ли су их они у сваком тренутку процеса креирања језичке политике свесни или не (Филиповић 2009).

Као што сам већ наговестила, језичка политика и планирање као научно-истраживачка област која се развија под окриљем макросоциolingвистике, социологије језика, критичке социolingвистике и сличних дисциплина (Fishman 1985, Ricento 2000; Филипо-

вић 2009; Вучина Симовић & Филиповић 2009; Филиповић 2015), јасно сагледава да се ниједан процес, ниједна одлука, ниједна активност у области употребе језика у било ком комуникативном домену не може јасно разумети уколико се језик третира као неутрално средство комуникације, утилитарно и функционално, које ни на који начин не корелира са говорном заједницом у којој живи и развија се (како су у првој фази развоја језичке политике и планирања сматрали лингвисти 60-их година 20. века; в. Ricento 2000; Филиповић 2009. за детаљнију анализу). Стога, свако истраживање језичке политике и планирања у обзир мора да узме следеће групе екстралингвистичких фактора:

— макросоциополитички фактори (који укључују опште социоисторијске и политичке догађаје и процесе, као што су стварање и дезинтеграција држава, миграције становништва, ратови, организација и управљање капиталом, организација институција државе итд.)

— научноистраживачки фактори (модел научних истраживања, научне оријентације и парадигме дефинисања научних сазнања и научне истине) и

— стратешки фактори (циљеви истраживања, образложења и аргументација у тумачењу резултата истраживања који у великој мери зависе од макросоциополитичких и научноистраживачких фактора).

2. ИСТОРИЈА ЈЕЗИЧКЕ ПОЛИТИКЕ И ПЛАНИРАЊА

Термин „језичко планирање” се у академској литератури први пут дефинише у небројено пута цитираном тексту Е. Хаугена о језичкој стандардизацији у Норвешкој: „Језичко планирање разумем као активност припреме нормативне ортографије, граматике и речника који ће послужити у писању и говору особа из нехомогених говорних заједница. Оно представља практичну апликацију лингвистичког знања и искорак из дескриптивне лингвистике у област доношења одлука у вези са одабиром језичких форми” (Хауген 1959: 8). Током друге половине XX века и почетком XXI века, ЈПП је прошла развојни пут сличан ономе који су пролазиле друштвено-хуманистичке науке уопште: од позитивистичког, егалитаристичког приступа језику као једнозначном систему комуникације, преко препознавања утицаја друштвених фактора у доношењу

одлука у области ЈПП, до постављања питања у вези са језичким људским правима, језичком екологијом, империјализмом енглеског језика односом глобализације, глокализације итд.

2.1. Језик и лингвистика у језичкој полицији и планирању

Ако језику и његовој улози приступимо са становишта критичке друштвене теорије и сагледамо га као” (...) једно од кључних средстава у процесу формирања културних образаца који утичу на устројство друштвених и говорних заједница, на формирање међуљудских односа на приватном и јавном плану, на концепт друштвене моћи, друштвене раслојености и хегемоније, закључујемо да је употреба језика у директној корелацији са природом друштвених односа у једној заједници, а анализа употребе језика (кроз теоријско-методолошке постулате критичке социолингвистике и критичке анализе дискурса) нуди нам значајне информације о суштини тих односа моћи и немоћи, равноправности или хегемоније на којима почивају наша друштва” (Филиповић 2009: 110).

Другим речима, како Spolsky (2009: 1) наводи, језичка политика и планирање се мора схватити као питање избора, било да је ријеч о избору језика код вишејезичних говорника, било да је ријеч о одабиру дијалеката, регистара или стилова у оквиру истог језика. Сви избори увек су у корелацији са устројством друштвених система, са типом комуникативне ситуације и са вербалним репертоарима припадника дате говорне/друштвене/етничке/културне итд., заједнице. Исти аутор даље наводи да се језичка политика састоји из три нераскидиве компоненте:

— језичке праксе (усмене и писане активности, комуникације у најширем смислу те речи);

— језичке идеологије (Spolsky (2009) идеологију назива веровањима (енгл. *beliefs*), трудећи се да избегне могућа популистичка тумачења појма идеологија. Ја, међутим, овај термин користим у циљу идентификовања колективних веровања и ставова, дакле, когнитивних конструкција које делују на нивоу говорне заједнице и које говорницама и говорницима формирају слику о томе шта је језик, каква је разлика између ‘чистог, правог, стандардног’ језика и ‘лошег, застарелог, непотпуног’ језика (овај други концепт се најчешће односи на нестандардне варијетете, односно регионалне дијалекте и социолекте));

— менаџмента језика (Spolsky (2009) овај термин дефинише као институционализовани део језичке политике и планирања који спроводе јасно одређени и видљиви језички планери у оквирима хијерархијски устројених структура друштвено-политичке моћи).

Према горенаведеној класификацији, јасно се може сагледати да је у традиционалном поимању језичке политике и планирања њен кључни аспект управо менаџмент језика. Моја епистемолошка (и стратешка) парадигма, међутим, намеће један алтернативни приступ тумачењу коцепта језичке политике и планирања и базира се на конструктивистичкој, трансдисциплинарној научноистраживачкој парадигми, која преиспитује све кључне концепте, како ове тако и других области људске науке и мишљења, те нуди алтернативна одређења појмова као што су језик, стандардизација, култура, наука, политика знања итд. Дакле, у наставку овог рада, покушаћу да прво критички сагледам досадашње резултате језичке политике и планирања, пре свега у европском контексту, и да понудим једно ново гледиште које препознаје и укључује не само активности језичке политике „одозго-на-доле”, базиране на менаџменту језика, већ и активности језичког планирања „одоздо-на-горе” (енгл. *bottom-up*), које се удаљава од идеје да је једина валидна језичка политика политика језичке стандардизације, формирана на културном моделу модерности и на идеологији писане речи, пречишћеног и рафинираног стандарда коме приступ имају само одабрани представници културних и политичких елита (Geeraerts 2003; Bauman & Briggs 2003; Филиповић 2015) у европским државама-нацијама (Geeraerts 2003; Bauman & Briggs 2003; Филиповић 2015).

3. СТАНДАРДНОЈЕЗИЧКА КУЛТУРА И ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ

Формирање стандардних језичких варијетета један је од кључних резултата европске модерности у науци и друштву и представља директну последицу формирања држава-нација у Европи и на другим континентима који су и даље под директним утицајем евро-центричног културног модела (Филиповић 2015). Следећа индиректна, али веома важна консеквенца овог процеса је вишевековни развој „стандарднојезичких култура” на нашем континенту.

Како наводи Milroy (2001: 523–531), говорнице и говорници у датим културама сматрају да је неопходно и од кључног значаја да

њихови језици постоје у стандардизованој форми, што више говори о њиховим језичким идеологијама (колективним уверењима о томе, њиховим уверењима о томе како језик треба да изгледа и како треба да се користи) него о самој језичкој структури, односно о лингвистичком систему. Стандардни језик се у стандарднојезичким културама третира као универзална категорија, као резултат одређених друштвено-политичких и научних интервенција базираних на идеји да су одређени варијетети и њихове форме „коректније”, „правилније” од других, те да их треба користити пре свега у јавном, образовном и професионалном домену. Када је ријеч о односу језичке промене и стандардизације, важно је истаћи да је стандардизација резултат свесне интервенције група или појединаца у процесу одржавања или промене језичких структура и форми. Такође је важно напоменути да су интервенције стандардизовања практично увек екстралингвистички мотивисане: оне имају везе са језичким функцијама и доменима, али, пре свега са друштвено-политичким и научним оријентацијама језичких планера (које би Spolsky назвао језичким менаџерима) који у том процесу имају активну улогу.

У стандарднојезичким културама језичка политика и планирање се спроводи пре свега „*odozgo-na dole*”, односно са нивоа државних референтних институција које кроз прескриптивне приручнике, граматике и наставне планове и програме у формалном образовању диктирају који су облици прихватљиви и правилни у корпусу датог стандардног језика. Таква врста стандардизације веома често нема могућности адекватног реаговања и препознавања језичких промена које прате промене структура и односа унутар говорних, друштвених, културних и других заједница. И што је најзначајније, таква врста језичке политике и планирања и даље је доминантна у великом делу света, па и у нашој земљи и у региону. Ригидна, нетолерантна, неспремна да уочи, прихвати и објасни разлоге за језичку промену и друштвену потребу која иза те промене стоји.

Међутим, Европа с краја 20. и на почетку 21. века све се активније и самосвесније окреће питањима језичких људских права, језичке екологије и језичке образовне политике са акцентом на мањинске, регионалне и мигрантске језике. У документима европских (и светских) језичких планера све је мање места посвећено разматрањима која се тичу корпусног планирања такозваних националних језика са вишевековном традицијом стандардизације, језика

формираних према националистичком или модуларном моделу стандардизације (Geeraerts 2003; Бугарски 2005; Филиповић 2009, 2012) који подразумева идентификацију државе са нацијом и нације са стандардним језиком.

Ипак, према мом мишљењу, питање улоге и статуса језика у стандарднојезичким културама далеко је од решеног. Сматрам да конструктивистички приступ језичкој политици и планирању мора да се позабави и будућношћу стандардних језика, односно, да се позабави *полијтиком, то јест идеологијом знања* и из ње проистеклим епистемолошким оријентацијама које језичка политика стандардних језика следи већ вековима, као и разматрањем могућности алтернативних приступа језичкој политици који ће омогућити природан и социокултурно-политичким приликама примерен развој стандардних варијетета. Под политиком знања подразумевам институционализоване епистемолошке оријентације и методолошке поступке за одабир и приступ феноменима које се у оквиру различитих научних дисциплина истражују, на основу којих се дефинишу научне чињенице о истраживаним феноменима, и наративно-реторичка средства и језичке регистре којима се они описују, представљају и дистрибуирају у оквиру формалних образовних система, као и кроз остале институције културе и државе (Филиповић 2012; 2015).

Усуђујем се да овде поставим питање: Да ли је, дакле, оно што Spolsky (2009) назива менаџментом језика, односно језичком политиком која има јасно одређеног менаџера, једини начин за ажурирање корпуса стандардних језика у стандарднојезичким културама?

Сматрам да је одговор на ово питање негативан, односно да је савремена наука спремна за прихватање могућности алтернативних приступа језичкој политици и планирању, који не подразумевају менаџмент језика (који бисмо могли назвати и моделом управљања и контроле), већ приступ базиран на концепту језичког лидерства или предводништва (енгл. *leadership*).

4. МЕНАЏМЕНТ ЈЕЗИКА И ЈЕЗИЧКО ЛИДЕРСТВО

Менаџмент у традиционалном смислу подразумева инжењерски, техницистички приступ управљању друштвеним системима (Tsoukas 1994), а када је ријеч о језичкој политици, таква интерпретација укључује обавезно присуство менаџера о коме говори Spolsky (2009). У теорији комплексности, међутим, менаџмент се до-

пуњује или у потпуности замењује предводништвом, лидерством, које се дефинише као партнерство, оснаживање кроз тимски рад, солидарност и међусобно поверење (Whiteley 2004; за детаљну анализу в. Филиповић 2015).

Два концепта су веома важна за разумевање лидерства уопште, па и лидерства у језику: изнедровање и хетерархија.

1. *Изнедровање* (енгл. *emergence*). У контексту језика и друштва, језичке политике и планирања и стандардизације то значи да уместо хијерархијског приступа „одозго-на-доле”, можемо да претпоставимо и охрабriamo могућност формирања језичких политика „одзодо-на-горе” на основу реалних комуникативних пракси заинтересованих говорних заједница кроз спонтано изнедрено језичко понашања (енгл. *emergent language behavior*).

2. *Хетерархија*. Хетерархијска организација успоставља се кроз односе међузависности у комплексној друштвеној мрежи интеракције и садејства у самоорганизованим структурама (Старк 2001: 75). Као и лидерство, базира се на поверењу, солидарности, узајамном разумевању и, пре свега, комуникацији успостављеној према принципима кооперације и сарадње, не такмичења или сукоба (Trudgill 1983).

Да погледамо како се ови концепти препознају и могу употребити у анализи језичких политика. Као што се јасно види из описаног модела, традиционално свхаћена језичка политика и планирање је хијерархијског типа, базирана на менаџменту језика. Насупрот томе, у хетерархијским говорним заједницама, спонтано изнедрена језичка пракса реализује се кроз велики број висококвалитетних комуникативних интеракција ниског интензитета у оквиру самоорганизованих делатних заједница. Концепт висококвалитетне интеракције односи се на чињеницу да делатна заједница има заједничке интересе и циљеве, те да се интеракција одвија у атмосфери позитивног и отвореног контакта. Концепт ниског интензитета претпоставља да се интеракција обавља са високим степеном учесталости, у оквиру *bona fidae* конверзација које се базирају на горе наведеним принципима партнерства, заједништва и сарадње, а не такмичења и сукоба. Таква врста праксе може се формулисати као *de facto* језичка политика (Shohamy 2006: 3), која се ствара и имплементира кроз различите облике говорног понашања који не подразумевају званична документа, декларације и остале механизме језичке политике „одозго-на-доле”, тј. менаџмента језика. Она једноставно прати промене у друштвеним структурама и задовољава ко-

муникативне потребе датих говорних заједница, које могу бити у складу или у супротности са *de iure* језичким политикама које намећу формалне институције менаџмента језиком. Лидери, идентификовани на основу инхерентних, имплицитних, позитивних улога које преузимају унутар делатних заједница, утичу на говорно понашање свих чланова дате заједнице (*али ја не намећу као једино и искључиво „исправно” и „прихватљиво”*). У ранијим радовима (Филиповић 2011; 2012; 2015; Филиповић & Вучо 2012) представила сам до сада успешно изведене примере језичке политике и језичке образовне политике „одоздо-на-горе” у различитим доменима употребе српског језика (родно остетљив језик, настава и учење страних језика, евалуација и тестирање српског као матерњег језика).

Овде ћу покушати да на једном хипотетичком примеру илуструјем улогу и значај идеје о језичком лидерству. Приручници и прескриптивне граматике српског језика без изузетка установљавају да се званични српски језички стандард базира на источно-херцеговачком варијетету (народном говору, вернакулару) средине 19. века. Међутим, како одређени аутори наводе (Ивић & Лехисте 1972; Ивић 1994; 1998; Петровић 2001; Hammond & Филиповић 2004), тај варијетет заправо никада није био доминантан у културним и политичким центрима у самој Србији. Милановић¹ (2006:

¹ Ево шта Милановић каже о социокултурном контексту у коме је настајао српски књижевни (односно стандардни) језик у коме су се јавиле супротстављене идеје о одабиру варијетета који ваља стандардизовати: „У XIX веку појављује се и већи број различитих концепција српског књижевног језика, међу којима доминирају две. Пу, условљену историјским околностима, о даљем развијању славеносербског језика, форсирао је круг српских интелектуалаца на челу са митрополитом Стефаном Стратимировићем, као Матица српска. (...) другачију концепцију, условљену филолошким разлозима, почео је у сарадњи са Јернејом Копитарем 1814. године да излаже Вук Стефановић Караџић, чија је револуционарна реформа коначно, средином XIX века, истиснула славеносерпски језик из српске културе. То, међутим, никако не значи да су Вукови противници, како се данас најчешће називају, или боље рећи неистомишљеници, били и непријатељи српске културе и писмености. Њихове идеје, снагом историјских прилика филолошки назадне, једноставно су биле поражене, али у њихов патриотизам никако не треба сумњати, што су понекад Вукови следбеници радили по некаквом аутоматизму, а без читања славеносерпских програма” (Милановић 2006: 116). И из овог кратког одломка, јасно се може сагледати чињеница да је питање језичког стандарда пре свега питање социокултурних и политичких околности и *избора*, а не филолошких (како аутор наводи), односно лингвистичких фактора.

135–145) наводи да се од 1900. на овим просторима развија ‘београдски стил’ који се на бази вуковског језика формира према принципима шумадијско-војвођанских дијалеката. Међутим, и до дана данашњег нису урађене лингвистички прецизне дескриптивне анализе овог варијетета који представља *de facto* стандардни језик државе у којој се говори, док се *de iure* стандардом и даље сматрају варијетети блиски источнохерцеговачком изворнику (в. Филиповић 2009; 2011; 2015; Филиповић & Вучо 2012). Са друге стране, постоји јасно изражена негативна стереотипизација осталих српских варијетета, посебно оних са југа Србије: „Да су ‘јужњачки дијалекти’ у савременом српском друштву маркирани на посебан начин није потребно посебно аргументовати. Родитељима у Београду смета ако су њихова деца у школи или вртићу ‘изложена’ јужњачким дијалектима, али се никада неће, рецимо, пожалити на присуство ‘западних’ или ‘северних’ дијалеката у овим институцијама. (...) ‘јужњачки дијалекти’ означавају се као ‘покварени’, ‘неправилни’, смешни, а њихови говорници као културно заостали, рурални, комични” (Петровић 2015: 10–11). Тања Петровић у истој књизи даље описује закључке садржане у текстовима других аутора (нпр., Шаре и Станковић 2011, цит. у Петровић 2015: 15) о стигматизацији и маргинализацији говорница и говорника ових дијалеката у оквиру система високог образовања у Србији, посебно на филолошким катедрама где се већ одавно одбаченом ‘теоријом дефицита’ објашњава да они никада не могу бити добри професори и професорке српског језика јер „професори српског језика и књижевности, изворни говорници старијих штокавских дијалекатских формација, у учионицама готово никад не говоре стандарднојезичким идиомом јер га не могу научити па су због тога лоши наставници” (Петровић 2015: 16). Овакав елитистички приступ језичким формама, деконтекстуализованим и ‘прочишћеним’, представља Србију као земљу моноглотне идеологије и као *језичку*, а не *јоворну* заједницу (Silverstein 1996) у којој нас уче да се ‘клањамо’ савршености стандардног идиома и да са ниподаштавањем гледамо на сваки други облик комуникативне праксе заступљен у нашој средини.

Уколико прихватимо чињеницу да језичка пракса представља саставни део језичке политике и планирања, морамо се сагласити и са идејом да језичка пракса коју изнедрвају ‘јужњачки дијалекти’ не сме бити занемарена у процесу даље активности на језичкој политици Србије. Дакле, уместо да тежимо дијалекатској неутра-

лизацији, потребно је да створимо друштвено-културни контекст у коме ћемо се према нестандардним дијалектима, и пре свега, *врема особама које их користе*, односити *хејерархијски*. Контекст у коме ћемо им дозволити да своје комуникативне, психолошко-социјалне потребе изразе варијететом у коме се најбоље осећају и који ће своје место наћи у њиховим вербалним репертоарима без бриге и бојазни од поруге и негативне процене њихових интелектуалних и образовних способности. Контекст у коме језичка варијација неће бити база за идеолошку поделу на ‘цивилизоване и примитивне’, ‘образоване и неписмене’, ‘паметне и глупе’. Контекст у коме ће образовни систем, медији и јавни домен језичке употребе у најширем смислу препознати вредности нестандардних варијетета и охрабрити говорнице и говорнике да их укључе у сопствени доживљај жељеног сопства, идеалног себе (енгл. *ideal self*), како то каже Dörnyei, 2005), што би отворило простор за друштвену афирмацију делатних заједница и њихово активно ангажовање у процесу формирања нових језичких идеологија и евентуалног увођења иновација у корпус српског језичког стандарда у коме би било места и за структуралне и лексичке елементе које за сада препознајемо као инфериорне, неприхватљиве аспекте нестандардних варијетета. Оснаживање нових језичких лидера могло би отворити иновирани јавни простор у Србији, у коме је прихватљиво, дозвољено у питање довести идеологију доминантне *de iure* језичке политике и започети дијалог у вези са континуираним процесом промене у начину на који сагледавамо језик и разумемо његове форме и функције. Језичко лидерство и менаџмент језика би у том случају можда били у могућности да у сагласју делају на дефинисању нових докумената језичке политике која препознаје друштвене, културне, образовне и научне промене у нашем друштвеном простору и у друштвеној пракси.

5. ЗАКЉУЧЦИ

У складу са конструктивистичком парадигмом у изучавању језичке политике и планирања, закључујем да језичка стандардизација не треба да се третира као фиксирани, „с врха” наметнут канон у коме је у корпус стандардног језика веома тешко или готово немогуће унети промене које би пратиле и подржале промене у друштвеним структурама и системима и културним моделима. Фокус овог

новог модела језичке политике и планирања је на *de facto* језичком планирању које кроз спонтану говорну праксу дефинишу заинтересоване говорне заједнице, на које се ослања *de iure* језичка политика државних и научних институција. Тиме се менаџмент језика замењује лидерством у хетерархијски организованим делатним заједницама, те се разуме као улога коју може преузети било који говорник или говорница како датог стандардног варијетета тако и не-стандардних варијетета, а не као фиксна привилегија дефинисана хијерархијски устројеном позицијом унутар организације, односно говорне заједнице (државе) (в. Van Eijnatten, 2004). Сматрам да оваква језичка политика у оквиру постојећег стандардног језика јасније осликава умрежену структуру наших друштава, значај и функцију комуникативних потреба и смисао и садржај наших језичких интеракција. Такође, како Wheatly & Frieze (2006) наводе, није неопходно да одједном убедимо све говорнике једног стандардног варијетета да усвоје одређену мању или већу промену унутар језика који они доживљавају као национално добро и културни споменик. Потребно је да радимо на стварању критичних веза и интеракција кроз које се повезујемо са особама које деле наше виђење света, знања, и науке, и који поседују веру у циљеве за чије се остварење залажу. Само тако можемо изнедрити нове системе (то јест, увести нове језичке форме и комуникативне праксе у већ постојећи стандардни језик) који ће утицати на све аспекте наших друштвених и приватних живота:" (...) in many cultures, it (language) now has a long-standing and varied written as well as oral form. To ignore that variation, its affective and symbolic importance, and even its influence on language variation and change would be a serious mistake" (Preston, 2000: 620).

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Bauman, R. & C. L. Briggs. 2003. *Voices of Modernity: Language Ideologies and the Politics of Inequality*. Cambridge University Press.
- [2] Бугарски, Р. 2005. *Језик и култура [Language and Culture]*. Београд: XX век.
- [3] Dörnyei, Z. 2005. *The psychology of the language learner: Individual differences in second language acquisition*. Mahwah, W: Lawrence Erlbaum.
- [4] Филиповић Ј. 2009. *Моћ речи: Оілеги из кријичке социолінвісџике*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- [5] Филиповић, Ј. 2007 а. Идеолошки аспекти политике и планирања наставе језика, у: Ј. Вучо (ed.) *Савремене тенденције у настави језика и књижевности*. Београд: Филолошки факултет, стр. 375–385.

- [6] Филиповић, Ј. 2007 б. Идеологија језика и стандардизација: историја и будућност српског стандардног варијетета. *Примењена лингвистика* 8. Београд: Друштво за примењену лингвистику Србије, Филолошки факултет Универзитета у Београду и Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, стр. 22–31.
- [7] Filipović, J. 2011. Language policy and planning in standard language cultures — an alternative approach. In: Vera Vasić (ed.), *Примењена Лингвистика у част Ранку Бугарском. ЈЕЗИК У УПОТРЕБИ [Applied linguistics in honor of Ranko Bugarski. LANGUAGE IN USE]*. Нови Сад: Друштво за примењену лингвистику Србије, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филолошки факултет Универзитета у Београду, pp. 121–136.
- [8] Filipović, J. 2012. Language policy and planning from the complexity perspective, in Julijana Vučo & Jelena Filipović (eds.) *Philological Research Today. Language and Society*. Belgrade: Faculty of Philology Press, pp. 285–320.
- [9] Filipović, J. 2015. *Transdisciplinary approach to language study. The complexity theory perspective*. London: Palgrave.
- [10] Filipović J., J. Vučo & Lj. Djurić. 2007. Critical review of language education policies in compulsory primary and secondary education in Serbia. *Current Issues in Language Planning*: Vol. 8: 1: 222–242.
- [11] Filipović, Jelena & Julijana Vučo. 2012. Language policy and planning in Serbia: language management and language leadership. *Anali Filološkog fakulteta*, 24 (II): 9–32.
- [12] Fishman, J. A. 1985. Macrosociolinguistics and the sociology of language in the early eighties. *Annual Review of Sociology*, 11: 113–127.
- [13] Geeraerts, D. 2003. Cultural models of linguistic standardization. In R. Dirven, R. Frank & M. Pütz (eds.), *Cognitive Models in Language and Thought. Ideology, Metaphors and Meanings* Berlin: Mouton de Gruyter, pp. 25–68.
- [14] Hammond, R. M. & J. Filipović. 2004. *Fonética y fonología españolas para serbiohablantes*. Београд: Завод за уџбенике.
- [15] Ивић, П. & I. Lehiste. 1972. Прилози испитивању фонетске и фонолошке природе акцената у савременом српскохрватском књижевном језику. *Зборник за филологију и лингвистику*, 15/2: 93–139.
- [16] Ивић, П. 1994. *Српскохрватски дијалекти. Њихова стурктура и развој*. Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- [17] Ивић, П. 1998. Прозодијски систем савременог српскохрватског стандардног језика. In: *Расправе, студије, чланци. О фонологији* (pp. 479–511). Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- [18] Милановић, А. 2006. *Крајика историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- [19] Milroy, J. 2001. Language ideologies and consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics*, 5(4): 530–555.
- [20] Petrović, D. 2001. Languages in contact: standard Serbian phonology in an urban setting. *International Journal of Sociology of Language* 151: 19–40.
- [21] Петровић, Т. 2015. *Србија и њен јуџ. „Јужњачки дијалекти” између језика, културе и џолишке*. Београд: Фабрика књига.
- [22] Preston, D. R. 2000. Mowr and mowr bayud spellin': Confessions of a sociolinguist. *Journal of Sociolinguistics*, 4(4): 614–621.

- [23] Ricento, T. 2000. Historical and theoretical perspectives in language policy and planning. *Journal of Sociolinguistics* 4(2): 196–213.
- [24] Шапе, С. & С. Станковић. 2011. О феномену лингвизма међу србијском академском филолошком елитом. Дијалекат — дијалекатска књижевност (Наше стварање, LVIII/1–4). Лесковац: Лесковачки културни центар, стр. 44–54.
- [25] Schneider, A. & H. Ingram. 1993. Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Policy. *The American Political Science Review*, 87(2): 334–347.
- [26] Silverstein, M. 1996. Monoglot ‘standard’ in America: standardization and metaphors of linguistic hegemony. In: Donald Brenneis & Ronald Macaulay (eds.), *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*. Boulder, CO: Westview Press, pp. 284–306.
- [27] Shohamy, E. 2006. *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. New York: Routledge.
- [28] Spolsky, B. 2009. *Language Management*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- [29] Stark, D. 2001. Ambiguous assets for uncertain environments: heterarchy in postsocialist firms, in: P. Dimaggio (ed.), *The Twenty-First Century Firm: Changing Economic Organization in International Perspective*. Princeton, W: Princeton UP., pp. 69–104.
- [30] Trudgill, P. 1983. *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.
- [31] Tsoukas, H. 1994. Socio-economic systems and Organizational Management: An Institutional Perspective on the Socialist Firm. *Organizational Studies*, 15(1): 21–45.
- [32] Вучина-Симовић, Ивана & Јелена Филиповић. 2009. *Ејнички идентитет и замена језика у сефардској заједници у Београду*. Београд: Завод за уџбенике. ISBN 978–86–17–16234–2
- [33] Wheatley, M J. 2004 (3rd edition). *Leadership and the New Science. Discovering Order in a Chaotic World*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers Inc.
- [34] Wheatley, M. J. & D. Frieze. 2006. *Lifecycle of Emergence — Using Emergence to Take Social Innovation to scale*. [on-line]. Available at: <http://www.margaret-wheatley.com/articles/emergence.html>

Jelena FILIPOVIĆ

LANGUAGE, STANDARDIZATION, STANDARD LANGUAGE
CULTURE AND LANGUAGE POLICY AND PLANNING

Summary

Herein, different paradigms of language policy and planning which have shaped standard language culture ideology in Europe from moderinty onwards are outlined. The need to search for a new understanding of language policy and planning based on language leadership rather than language management is identified.

Key words: language policy and planning, standardization, standard language culture, language management, language leadership